

Кравцова М. О.,
викладач кафедри правових дисциплін
Криворізького факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ

CONCEPTS AND TYPES OF DEFORMATION OF THE LEGAL CONSCIOUSNESS OF THE EMPLOYEE OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS

У роботі проаналізовано сутність понять правосвідомості, норми та деформації правосвідомості. Досліджено етапи процесу деформації правосвідомості та визначені види деформації правосвідомості працівника органів МВС.

Ключові слова: правосвідомість, норма, деформація, дефекти правосвідомості.

В работе проанализированы сущность понятий правосознания, нормы и деформации правосознания. Исследованы этапы процесса деформации правосознания и определенные виды деформации правосознания работника органов МВД.

Ключевые слова: правосознание, норма, деформация, дефекты правосознания.

The article analyzes the essence of the concepts of legal consciousness, norms and deformations of legal consciousness. The stages of the process of deformation of legal consciousness and certain types of deformation of the consciousness of the employee of the Ministry of Internal Affairs are determined.

Key words: legal consciousness, norm, deformation, defects of legal consciousness.

Професія працівника органів Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) передбачає виконання специфічних функцій та їх виконання в особливих умовах, а тому потребує високого рівня правосвідомості. Основними ознаками такої правосвідомості є підвищена відповідальність за дотримання правових норм, ustaleni ціннісні орієнтації, висока моральність. Деформація правосвідомості працівника органів МВС позначається на якості виконання ними свої професійних обов'язків. Проблему деформації правосвідомості досліджували такі автори, як А. Бова, С. Борисова, В. Головченко, С. Гречин, В. Касьянов, Р. Кузнецова, В. Нечипуренко, М. Требін, В. Степаненко та інші. Незважаючи на велику кількість праць із досліджуваного питання залишаються недостатньо висвітленими поняття та види правосвідомості працівника органів МВС.

Метою написання статті є дослідження поняття та видів деформації правосвідомості працівника органів МВС. Під час написання статті буде виконано такі завдання: розглянуто сутність понять правосвідомості, норми та деформації правосвідомості, досліджено етапи (стадії) процесу деформації правосвідомості, визначено види деформації правосвідомості працівника органів МВС.

Правосвідомість – це структурно складне явище, яке складається зі знання права, правової психології, правової ідеології, оцінок та поведінкового елементу (установок) [7, с. 95].

Правосвідомість проявляється як знання або незнання конкретної норми права, а також як ступінь визнання авторитету закону та державної влади певним індивідом, його схильність до солідарності з чинними правовими заборонами.

Існують такі види правосвідомості: повсякденна правосвідомість, професійна правосвідомість, наукова правосвідомість.

Професійна правосвідомість – це правосвідомість, яка характерна на для юристів-практиків, тому вона формується з теоретичних знань у галузі права та практики їх застосування.

М. Соколов дає таке визначення професійної правосвідомості: «Це різновид правосвідомості, що виражається у вигляді системи правових поглядів, почуттів, ціннісних орієнтацій та інших структурних утворень правової свідомості спільності людей, які професійно займаються юридичною діяльністю, що потребує спеціальної освітньої й практичної підготовки» [9, с. 20].

Виділимо найбільш важливі характерні особливості професійної правосвідомості працівників органів МВС.

Професор Скакун О. визначає «професійну правосвідомість співробітників органів внутрішніх справ» як таку, на яку «своєрідний відбиток» накладає «специфіка виконуваних завдань, прав і обов'язків» [8, с. 476]. Окремо можна виділити види професійної правосвідомості співробітників органів внутрішніх справ. Наприклад, А. Жуков вирізняє «професійну правосвідомість співробітників кримінального розшуку» [4], П. Макушев дає визначення «професійній правосвідомості дільничного інспектора міліції» [6]. Виокремлення видів професійної правосвідомості співробітників органів внутрішніх справ проводиться з урахуванням специфіки виконуваних службових обов'язків та професійними стереотипами в оцінках правової діяльності. М. Вопленко зазначає відмінності професійної правосвідомості залежно від особливостей сформованих правових установок у представників типових юридичних професій [1, с. 22].

Правосвідомість працівників органів МВС має свою специфіку, яка зумовлена професійними завданнями, правами та обов'язками. Ефективність

та якість виконання працівниками МВС своєї роботи створюють імідж галузевої підсистеми державного управління, тому впливають на суспільну правосвідомість у країні. Отож, рівень професійної правосвідомості співробітників органів внутрішніх справ безпосередньо впливає на правомірну поведінку та рівень гарантій особистої безпеки населення країни.

Правосвідомість може також розділити на нормальну та деформовану. У правознавстві використовують такі поняття, як «деформація» та «дефекти правосвідомості».

Деформація правосвідомості – це спотворення, перекручення істинного змісту правових норм, ідей, установок.

В. Грошев трактує «дефекти правосвідомості» як функціональні порушення у структурі свідомості соціуму у вузькому значенні та як будь-яке відхилення від ідей науково-теоретичної свідомості, що містяться в законодавстві, правовій теорії та масовій свідомості в широкому значенні [2, с. 140–141].

Ю. Калиновський визначає деформації правосвідомості як такі, що «є викривленням форми та змісту правових настанов, навичок та звичок на інституційному та не інституційному рівнях, що відображається в діяльності та дискурсивних практиках суб'єктів правовідносин, а також у засобах вирішення конфліктних ситуацій, стереотипізованих серед широких верств населення» [5, с. 218–219].

І. Долгова наголошує на тому, що дефект правосвідомості – це не сформованість або перекручення правових поглядів, переконань та установок, або якщо вони сформовані недостатньо чи неправильно [3].

Процес деформації правосвідомості складається з таких стадій (рис. 1).

Перша стадія пов'язана з інформаційно-пізнавальним рівнем правової установки. Деформації, які можливі на цій стадії, викликані когнітивним дисонансом, зокрема втратою зв'язку між інформацією різної давності та присвоєнням їй різного ступню важливості.

На другій стадії, що відповідає оціночному рівню правової установки, індивідуум намагається позбутися неприємного почуття від дисонансу шляхом осмислення отриманої інформації та впорядкування її.

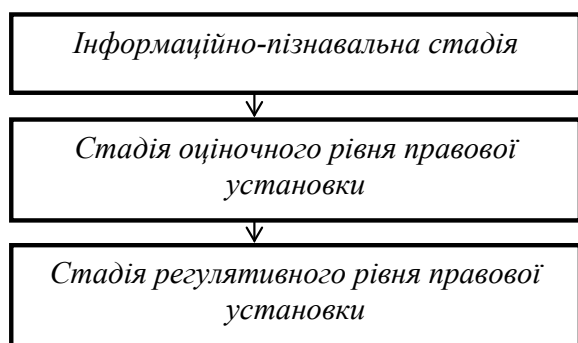


Рис. 1. Етапи (стадії) процесу деформації правосвідомості

На третій стадії деформації правосвідомості, яка пов'язана регулятивним рівнем правової установки, індивідуум зіставляє елементи неузгодженості, які виникли через когнітивний дисонанс, структурує їх та розміщує у системі власних уявлень як правильне, логічне. Якщо в процесі деформації суб'єкт не може адекватно зіставляти виникаючі протиріччя, то може прийняти нові цінності, які не будуть відповідати правовим. Саме на цій стадії може відбутися деформація правосвідомості.

Розглянемо два основних підходи для визначення «норми» та «деформації» правосвідомості:

1) нормативний. Згідно з цим підходом, визначення та ознаки «норми» правосвідомості формуються теоретиками права, юристами та законотворцями, фіксуються у теорії та нормах права. А недотримання описаних норм правосвідомості вважається деформацією;

2) статистично-соціологічний підхід базується на концепції Е. Дюркгайма про норму та патологію, згідно з якою нормою є явище, поширене у суспільстві. А деформацією є відхилення від уявлень більшості соціуму та загальноприйнятих норм поведінки.

Деформація правової свідомості – складне й багатогранне явище, що має низьку різноманітних проявів – зовнішній, внутрішній, до закону, права, правової моралі, а тому боротьба з ними вимагає:

- зусиль усього соціуму й держави;
- підтримки з боку законодавчих, виконавчих і судових органів;
- цілеспрямованої виховної роботи і правової освіти;
- якісного розвитку правової науки;
- поліпшення соціальних та економічних умов життя як окремого громадянина, так і суспільства в цілому.

Отже, можемо зробити висновок, що деформація правосвідомості – це негативне соціальне явище, для якого властиві такі зміни його стану, які неправильно відбивають реальну громадську й особисту правову дійсність і виражають негативне ставлення до чинної системи права, законності і правопорядку в цілому.

Виділяють такі основні форми деформації правосвідомості: правовий інфантилізм, правовий ідеалізм, правовий дилетантизм, «переродження» правосвідомості, правовий нігілізм, правовий тоталітаризм [2, с. 450].

Правовий інфантилізм – це найбільш м'яка форма деформації правової свідомості, яка полягає у несформованості, недостатності правових знань, установок.

Правовий ідеалізм – це невиправдане і необґрунтоване перебільшення можливостей права [10, с. 303].

Правовий дилетантизм – недбале поводження із законом та легковажне ставлення до юридичних цінностей

Правовий нігілізм – це різновид деформації правової свідомості, який виражається в наявності у носіїв зневажливого, негативного або байдужого став-

лення до права і правової дійсності за відсутності умислу скоєння правопорушень.

Основними формами деформації правосвідомості працівників органів МВС є правова демагогія, морально-правовий комформізм, негативно-правовий радикалізм, спекулятивно-правовий популізм, стереотипізація мислення (що може виявлятися як «синдром власної непогрішимості», «обвинувальний ухил», «виконавчий функціоналізм» тощо), зниження емоційного ставлення до подій, що носять правовий характер, формалізм, бюрократизм, нехтування неюридичною професійною думкою.

Отже, можна зробити висновки, що деформація правосвідомості працівників МВС – це системна криза правосвідомості, яка викликана дисфункцією її основних елементів. Професійна правосвідомість та правова культура співробітників органів внутрішніх справ мають бути вищі за правосвідомість та правову культуру інших громадян для того, щоб населення мало більшу довіру до них та не вважало співробітників ОВС цинічними та корисливими особами. Маючи високий рівень професійної правової свідомості та правової культури, працівники органів внутрішніх справ своїм прикладом зможуть підвищити загальний рівень культури суспільства держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вовченко Н.Н. Правосознание следователя и юридическая практика. Формирование профессиональных качеств следователя. Волгоград, 1985. С. 20–33.
2. Грошев А.В. Функции правосознания в механизме уголовно-правового регулирования: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08, Екатеринбург, 1997. 366 с.
3. Долгова А.И. Некоторые вопросы перестройки в криминологии // XXVII съезд КПСС и укрепление законности и правопорядка. Москва, 1987. С. 27
4. Жуков Е.А. Профессиональное правосознание сотрудников уголовного розыска: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Ростов н/Д, 1997. 178 с.
5. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: монографія. Харків: Право, 2008. 288 с.
6. Макушев П.В. Професійна правосвідомість і правова культура дільничного інспектора міліції (шляхи формування й удосконалення): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ: 2004. 237 с.
7. Петров А.В. Теория государства и права: учеб. пособие. Челябинск, 2002. 116 с.
8. Скакун О.Ф. Теория права і держави: підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ: Алерта, 2013. 524 с.
9. Соколов Н.Я. Правосознание юристов: понятие, сущность и содержание. Советское государство и право. 1983. № 10. С. 18–25.
10. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов / под ред. А.Б. Венгерова. 6-е изд-е. Москва: Омега-Л, 2009. 608 с.